

**Gemeente
Amsterdam**

Archeologisch bureauonderzoek

Bestemmingsplangebied Klaprozenweg Noord-Oost

BO 18-115 Amsterdam 2018
Monumenten en Archeologie

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting.....	4
Inleiding	5
1 Basisgegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen.....	7
2.2 Rijk.....	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam.....	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	10
3.1 Geomorfologie en bodem algemeen	10
3.2 Historie algemeen	10
3.3 Historisch-topografische inventarisatie	11
3.3.1 IJ	11
3.3.2 Buiksloterham.....	13
3.3.3 Industrie en verstedelijking	14
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	16
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart	16
3.4.2 Vindplaatsen	16
3.4.3 Bodemopbouw.....	18
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	19
4 Archeologische verwachtingskaart	20
5 Archeologische beleidskaart.....	22
6 Conclusie	24
7 Bronnen.....	25
Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema	26

Samenvatting

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Stadsdeel Noord een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplangebied Klaprozenweg Noord-Oost, stadsdeel Noord. Dit onderzoek is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in deze gebieden aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouw- en aanlegwerkzaamheden.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 20) worden vijf zones aangegeven. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt vier zones (p. 22). Hiervoor is gespecificeerd in welke gevallen archeologisch onderzoek dient te worden opgenomen in planontwikkelingen.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt dat ook wanneer geen archeologisch onderzoek is vereist, en toch bodemvondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, dit wordt gemeld bij Monumenten en Archeologie. In overleg met de ontwikkelaar worden vervolgens maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Stadsdeel Noord een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplangebied Klaprozenweg Noord-Oost. Dit gebied wordt ruwweg begrensd door de Klaprozenweg, Zijkanaal I en Buiksloterbreek. Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2) en een landschappelijke, historische en archeologische analyse van het plangebied (hoofdstuk 3) aan de orde. Hieruit volgt een archeologische verwachtingskaart (hoofdstuk 4), gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt in welke gevallen archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

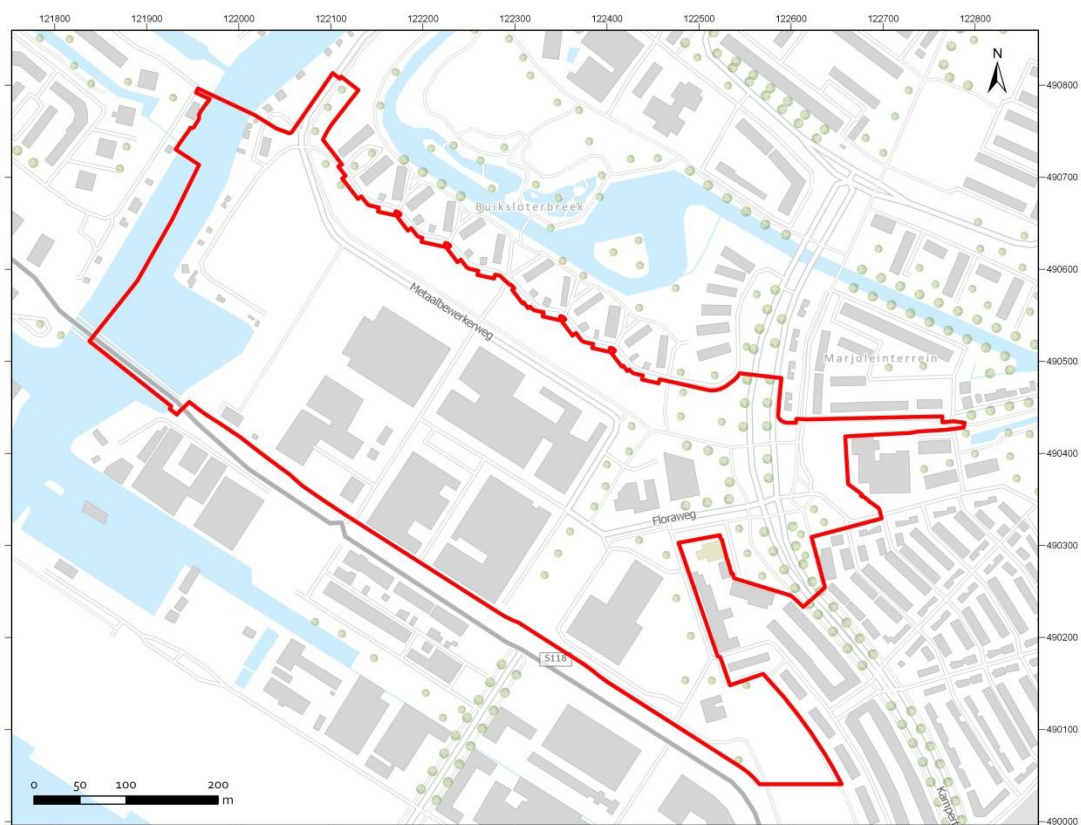
1 Basisgegevens

Opdrachtgever

Opdrachtgever	Ruimte en Duurzaamheid
Contactpersoon	Pam Vrijman
Adres	Weesperplein 8
Postcode / plaats	1018 XA Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland
Plaats	Amsterdam
Stadsdeel	Noord
ARCHIS onderzoeksnummer	4631964100
Centrum coördinaat	122269,255 490428,230

1 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd) op de topografische basiskaart (ESRI)

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologisch erfgoed bestaat uit structuren, grondsporen en voorwerpen die in de bodem bewaard zijn gebleven. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor een optimale integratie van archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk onder andere de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast, en de Erfgoedwet geïntroduceerd. De Monumentenwet is per 1 juli 2016 vervallen, maar het deel dat betrekking heeft op de fysieke leefomgeving blijft via het Overgangsrecht in de Erfgoedwet van toepassing.¹

2.2 Rijk

In 1992 hebben de Europese ministers van Cultuur het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Deze culturele overeenkomst had tot doel om meer bewustzijn van het Europese erfgoed te creëren en in het bijzonder het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beter in stand te houden.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.² De Erfgoedwet bevat een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zogenaamde meldingsplicht).³

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie (ILC).⁴ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke

¹ Hoofdstuk 9 Erfgoedwet 2016.

² Artikel 9.1 Erfgoedwet (overgangsrecht); Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

³ Artikel 5.10, tweede lid, Erfgoedwet 2016.

⁴ Provincie Noord-Holland, 2010.

Verordening in acht te nemen. Op de ILC zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. Naast de ILC beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis. De waardestellingen van de ILC en AMK zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁵ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die Monumenten en Archeologie heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de- of 20ste-eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

De uitvoering van archeologisch onderzoek is gebonden aan de Beoordelingsrichtlijn Archeologie (BRL SIKB 4000) en daarmee samenhangend de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt onder meer onderscheid gemaakt tussen Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, en het doen van Opgravingen (Appendix: stroomschema).

⁵ Monumenten en Archeologie, 2016.

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Archeologisch veldonderzoek wordt, afhankelijk van de bodemingreep en de verwachting, voorafgaand aan of tijdens de civieltechnische werkzaamheden (variant archeologische begeleiding) uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem algemeen

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holocene. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v.Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld 2 à 3 m - NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 12de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aan de noordzijde van het IJ, in Waterland, begon deze ontwikkeling al in de 10de eeuw. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen. De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurt de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze werd gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie

Plangebied Klaprozenweg Noord-Oost wordt ruwweg begrensd door de Klaprozenweg, Zijkanaal I en Buiksloterbreek. Tot in de 19de eeuw werd dit gebied grotendeels door het IJ in beslag genomen en voor een klein deel door een strook land langs de Buiksloterdijk. Voor de historisch-topografische analyse van dit gebied zijn verschillende historische kaarten gebruikt, waaronder de kaart van Visscher (1700), het kadastraal minuutplan van Buiksloot (1832), de kaart van Scheltema (1900) en de kaart van Publieke Werken (1929).

2 Het plangebied (rood omlijnd) op twee samengestelde kaartbladen (7 en 32) uit Kaartboek A door de Rij, 1648- 1654 (SAA)

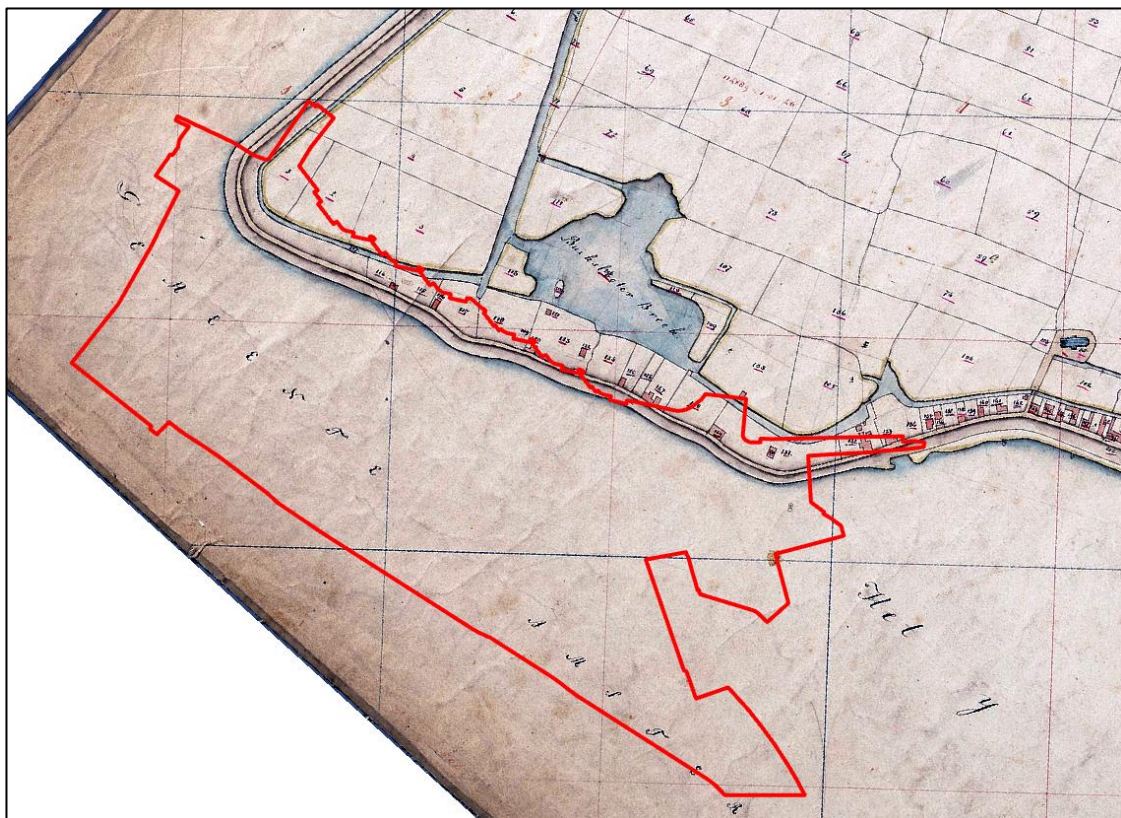
3.3.1 IJ

De huidige loop van het IJ is in belangrijke mate bepaald door landschappelijke ontwikkelingen die voortvloeiden uit de ontginning van het Hollandse veengebied (3.1). De ontginningen brachten een proces van bodemdaling op gang, dat het landschap kwetsbaar maakte voor overstromingen. Tijdens stormvloed en in het bijzonder die van 1170 kreeg het Almere door veendoorbraken bij Wieringen en het Waddengebied een directe verbinding met de Noordzee. In dezelfde periode werd het IJ door erosie van het laaggelegen veenweidegebied een aanzienlijk bredere waterloop die in het oosten aansluiting kreeg met de nieuw ontstane Zuiderzee.⁶

⁶ Gawronski 2017.

De toenemende wateroverlast leidde tot maatregelen om het ontgonnen land te beschermen tegen overstromingen. Zo werd een stelsel van zeedijken aangelegd die door dammen en sluizen onderling met elkaar werden verbonden. Op deze manier ontstond in de loop van de 13de eeuw de Waterlandse Zeedijk, tussen Oostzaan en Monnickendam. Het tracé hiervan is in de loop der eeuwen drastisch gewijzigd vanwege een lange reeks dijkdoorbraken die veelal werden gedicht door landinwaarts nieuwe 'inlaagdijken' op te werpen. Verschillende kleinere reparaties, bijvoorbeeld naar aanleiding van het ontstaan van de *Agterveerbreek* of Buiksloterbreek in de 15de eeuw (afb. 2, 3), gaven de dijk een bochtig verloop.⁷

De groei van het IJ opende tevens mogelijkheden voor overzeese handel. Aan de monding van de Amstel ontstond Amsterdam, dat uitgroeide tot de belangrijkste havenstad in de regio. Maar ook elders langs het IJ doken tussen de 13de-15de eeuw plaatsen op die profiteerden van de verbeterde waterverbinding, zoals het dijkdorp Buiksloot, dat was gelegen aan een beschutte baai tussen twee smalle landtongen, de Volewijk en de Nes (afb. 2). Tot in de 17de eeuw werd de *ham*, zoals het water hier genoemd werd, gebruikt door het veer tussen Amsterdam en Waterland. De ondiepte van het water - *ham* betekende niet alleen 'inham', maar ook 'hoek aangeslibd land'⁸ – zal voor grotere schepen een belemmering hebben gevormd. Met de aanleg van de Buikslotertrekvaart in 1661, dwars door de Volewijk, ontstond een betrouwbare verbinding met Buiksloot en het achterland waardoor het verkeer over de ham afnam (afb. 3).

3 Het plangebied (rood omlijnd) op een uitsnede van het kadastraal minuutplan van Buiksloot, ca. 1832 (SAA)

⁷ Lutgert 1994, 27.

⁸ Visser 2016, 13.

3.3.2 Buiksloterham

Gedurende de 17de en 18de eeuw begon het IJ geleidelijk dicht te slibben. Om het water bevaarbaar te houden moest de vaargeul regelmatig met moddermolens worden uitgebaggerd. De ondiepe *Ham*, die van minder belang was voor het scheepvaartverkeer, werd vanaf 1819 gebruikt voor de opslag van deze baggerspecie uit het IJ. Om te voorkomen dat het baggerslib terug het IJ in zou stromen, werd in 1821 een dam van rijshout aangelegd in het midden van de ham. Toen deze verzakte volgde in 1832 een tweede, verder in het IJ geplaatste dam. Omstreeks 1842 raakte het baggerdepot vol en werd besloten tot een nieuwe bedijking, en de inpoldering van de *Buiksloterham*.⁹

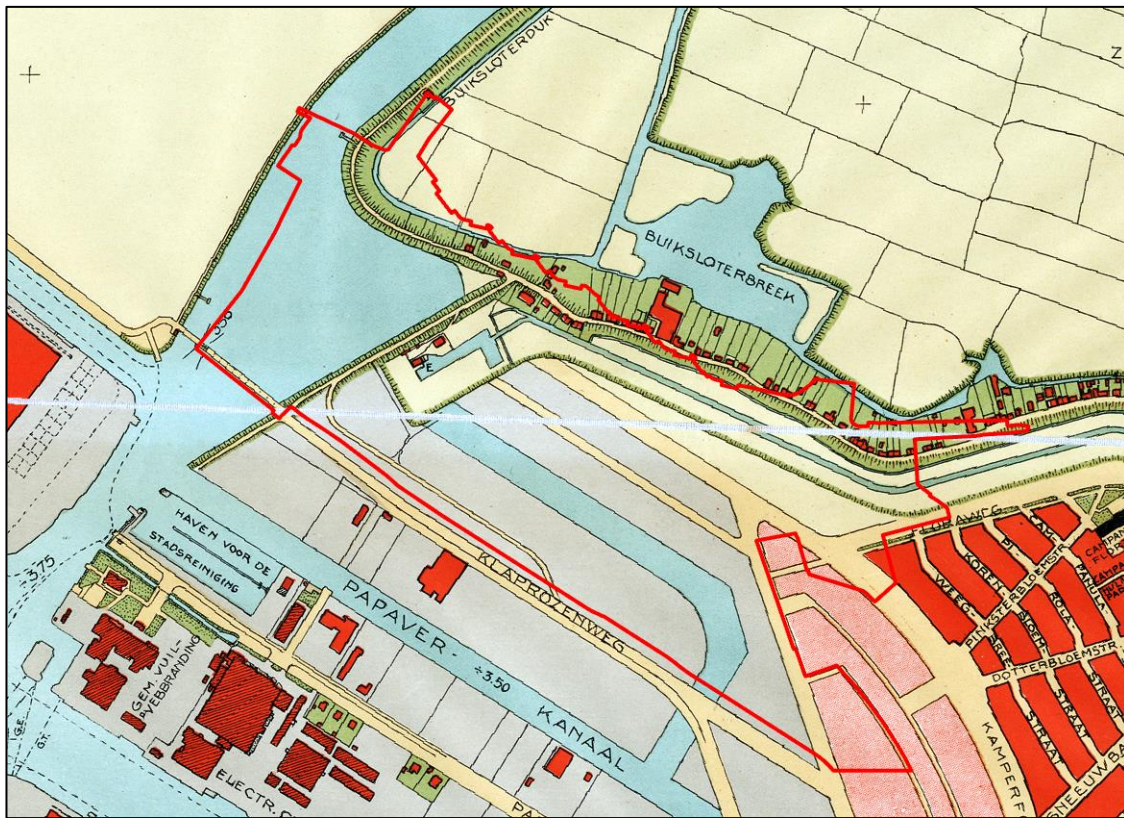
Met behulp van een stoomgemaal werd de Buiksloterham in 1851-1852 drooggemalen. In de late 19de eeuw werd dit gemaal vervangen en werd een diepere bemaling van de polder op gang gebracht. De kleibodem van de polder werd tot omstreeks 1900 deels gebruikt voor akkerbouw (afb. 4), en werd aan de zuidrand bevolkt door de landeigenaren en de boeren die het land bewerkten. Het grootste deel van de polder bleef echter in gebruik als baggerstortplaats.¹⁰

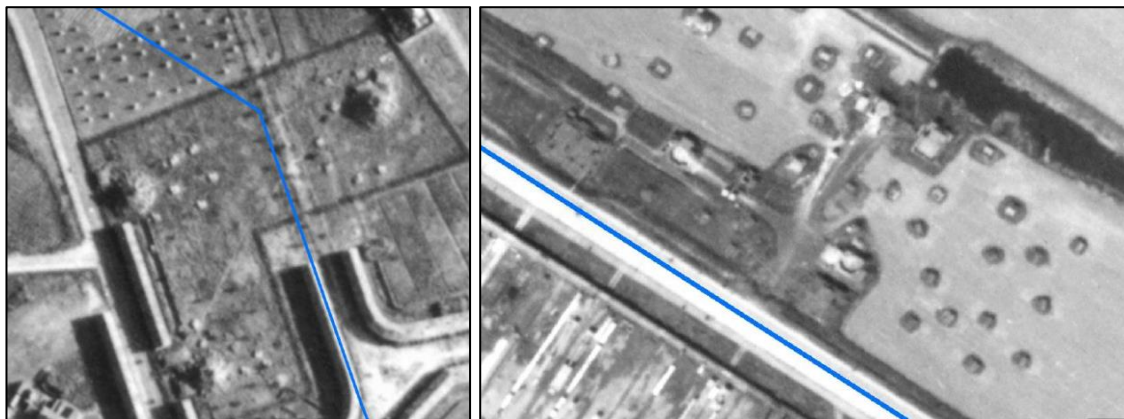
4 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Scheltema, 1900 (SAA)

⁹ Visser 2016, 13-16.

¹⁰ Visser 2016, 37, 187.

5 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken, 1929 (SAA)

6 De luchtafweerstellingen tussen Klaprozenweg en Heggerankweg op 7 juli 1943 (links) en langs de noordzijde van de Klaprozenweg op 17 april 1945 (rechts) (Oudheusden 2018)

3.3.3 Industrie en verstedelijking

In de vroege 20ste eeuw kreeg de Buiksloterhampolder een industriële bestemming (afb. 5). Dwars door het akkerland werd een netwerk van diepe insteekkanalen gegraven, en met de vrijkomende grond werd het tussengelegen gebied bouwrijp gemaakt. Hiermee verdween de

bodem van de droogmakerij onder een dik ophogingspakket.¹¹ Binnen het plangebied bleef de Buiksloterham echter onbebouwd, tot hier in de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetter twee luchtafweerstellingen werden geplaatst. Op geallieerde luchtfoto's van deze stellingen is de inrichting van deze complexen te zien (afb. 6): de stelling tussen Klaprozenweg en Heggerankweg was voorzien van drie houten torens en diverse opslagvoorzieningen, en op het terrein aan de noordzijde van de Klaprozenweg waren ook een aantal geschutsbeddingen ingegraven.¹² Aangenomen kan worden dat deze semi-permanente bebouwing ondiep was gefundeerd.

Na de Tweede Wereldoorlog werden Duitse stellingen op grote schaal in opdracht van de gemeente gesloopt. In de tweede helft van de 20ste eeuw werd het grootste deel van het plangebied ingericht als bedrijventerrein (afb. 7). Daarbij werd ook de bebouwing langs de Buiksloterdijk afgebroken en de bodem aan weerszijden opgehoogd, waardoor het dijktracé uit het zicht verdween. Het voormalig militair terrein tussen Klaprozenweg en Heggerankweg werd gesaneerd en omgevormd tot de Schaap Schooltuin.

7 Het plangebied (rood omlijnd) op een luchtfoto uit 2015 (Gemeente Amsterdam)

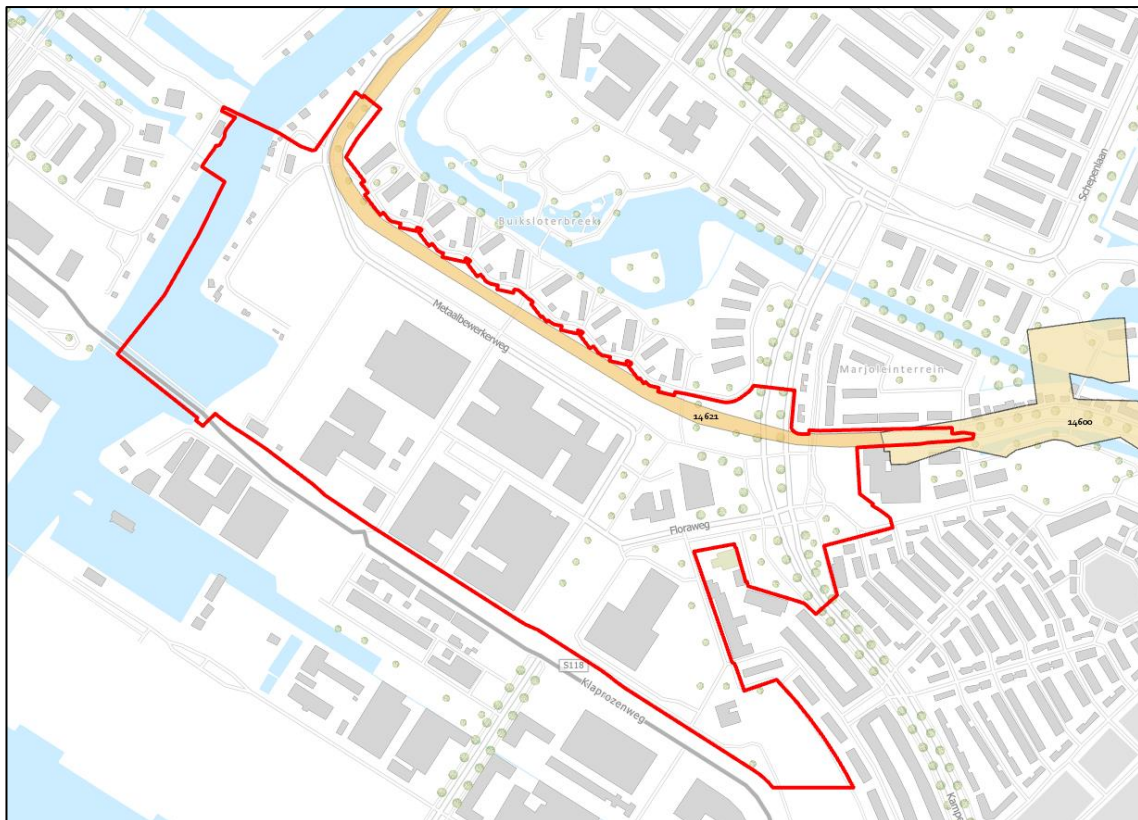
¹¹ Aardse 2003, 67-69

¹² Oudheusden 2018, 121

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart

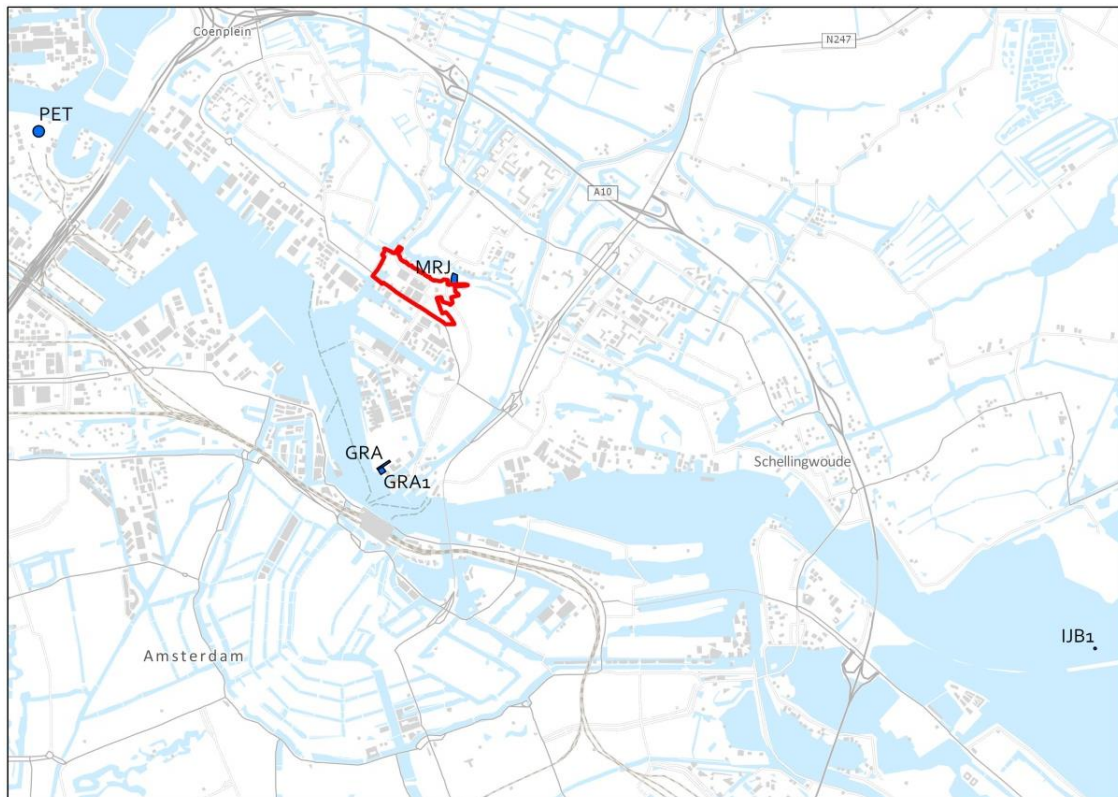
Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen (afb. 8). Wel heeft het plangebied volgens deze kaart een kleine overlap met een zone van een hoge archeologische verwachtingswaarde (de Buiksloterdijk – AMK nr. 14600, 14621). De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van planvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in hoofdstuk 4.

8 Het plangebied (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

3.4.2 Vindplaatsen

In het onderzoeksgebied heeft tot op heden geen archeologisch veldonderzoek plaatsgevonden. Wel zijn in de nabije omgeving veldonderzoeken uitgevoerd die indicatief zijn voor de archeologische verwachting binnen het onderzoeksgebied (afb. 9). De resultaten van deze onderzoeken bieden een inzicht in de aard van de archeologische resten die hier te verwachten zijn. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

9 Het plangebied (rood omlijnd) en de vindplaatsen

Petroleumhaven (PET)

Tussen 1926 en 1932 werd bij de aanleg van een tochtsloot ten westen van de Petroleumhaven een grote hoeveelheid laat 16de- vroeg 17de-eeuws aardewerk geborgen. Het vondstcomplex vertoonde opvallend veel complete exemplaren, met veel gelijke vormen, waaronder Noord-Hollandse majolicaborden en monniksbekers. Waarschijnlijk betrof het een deel van de lading van een schip dat omstreeks 1600 op het IJ is vergaan. Van het schip zelf waren voor zover bekend geen resten aanwezig.¹³

Shell-terrein Grasweg (GRA, GRA1)

In 2004 en in de periode 2007-2008 werd in het kader van de sanering van het voormalige Shell-terrein een archeologische begeleiding uitgevoerd. Deze had als doel de plaatselijke bodemopbouw te documenteren en eventueel de middeleeuwse zomerdijk van de Volewijk te lokaliseren. Het terrein werd geïnterpreteerd als in het IJ aangeplempte grond.¹⁴ Recentelijk is deze interpretatie als volgt bijgesteld. De natuurlijke ondergrond van de Volewijk op ca. 1 m - NAP bestond uit bruin-grijze klei op rietveen, overeenkomstig met de bodem van buitendijkse kleigronden als de polder IJdoorn. De kleilaag bleek op diverse plekken te zijn verstoord door bodemroerende activiteiten in de 20ste eeuw. Boven het kleipakket bestond de bodem uit lagen baggerslib, puin en geel zand met voornamelijk laat 19de tot 20ste-eeuws materiaal, die in

¹³ Bodenheimer 1932, 229-236

¹⁴ Gawronski & Veerkamp 2007

verband kunnen worden gebracht met de (sub)recente ontwikkeling en gebruik van het terrein als industriegebied.¹⁵

Marjoleinterrein Marjoleinstraat/Dragonstraat/Kamperfoelieweg (MRJ)

In 2009 is een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) uitgevoerd op een locatie aan de binnenzijde van de voormalige Buiksloterdijk. Aanleiding vormde een eerder booronderzoek waarbij mogelijke terpophogingen waren waargenomen. Het IVO wees echter uit dat deze ophogingen konden worden toegeschreven aan de grijze zandige kleilaag waarmee de veenbodem in de jaren 1960 is opgehoogd en aan de vulling van een voormalige waterloop achter de originele dijk richting de Buiksloterbreek.¹⁶

Vaargeul Amsterdam-Lemmer (IJB1)

In 2007 werd tijdens baggerwerkzaamheden voor de Vaarweg Amsterdam Lemmer gestuit op een scheepswrak. Waarderend onderzoek wees uit dat het ging om de restanten van een laat 16de-eeuws waterschip; een scheepstype met een waterhoudend compartiment centraal in het schip (een bun), dat tot het begin van de 19de eeuw op de Zuiderzee voorkwam. Het scheepswrak (18,3 m lang en 4,8 m breed) bevond zich direct aan het oppervlak van de IJ-bodem, afgedekt door een laag ballaststenen, en bestond uit het vlak, de kiel en de stevens van het schip. Tussen deze ballaststenen bevonden zich restanten van de scheepsinventaris.

Ten behoeve van scheepsbouwkundig onderzoek op het droge is het wrak in 2009 gelicht voor onderzoek. Na afloop van het onderzoek is het wrak weer onderwater geplaatst, ten zuiden van de strekdam langs de Vaargeul Amsterdam-Lemmer tegenover de jachthaven van IJburg, waar een locatie is ingericht als archeologisch onderwaterdepot van de gemeente Amsterdam. Het wrak is hiermee voor de toekomst behouden en kan bovendien gebruikt worden als oefenobject voor onderwaterarcheologen.¹⁷

3.4.3 Bodemopbouw

Uitgaande van de kaart van Publieke Werken van 1911 lag het maaiveld van de Buiksloterhampolder, en daarmee de voormalige waterbodem, op ca. 2,30 m – NAP. De polder werd op dat moment bemalen tot een diepte van ca. 2,90 m – NAP (zomerpeil).¹⁸ In dezelfde periode begon de ophoging van de polder tot de huidige maaiveldhoogte van gemiddeld 0,5 m tot 1 m + NAP. Dit betekent dat de bodem van de Buiksloterham is afgedekt door een ophogingspakket met een dikte van ca. 2,5 m tot 3 m. Volgens geologische boringen in het onderzoeksgebied bestaat deze bodemlaag afwisselend uit zand en klei, die vermoedelijk is vrijgekomen bij het graven van insteekkanalen in de kleibodem van de Buiksloterham.¹⁹ De diepe polderbemaling, de druk van het opgebrachte grondpakket, diepe insteekkanalen, en laat 20ste-eeuwse bebouwing hebben naar verwachting geleid tot aantasting van eventuele archeologische resten in de voormalige IJ-bodem. Bij recentere ophog-, bebouwings- en saneringswerkzaamheden zijn ook hoger gelegen sporen uit de periode 1940-1945 verstoord geraakt.

¹⁵ Gawronski & Terhorst 2015, 18-19

¹⁶ Gawronski & Veerkamp 2010

¹⁷ Waldus, van Holk en van den Brenk 2007; van den Brenk 2008, Waldus 2010.

¹⁸ Publieke Werken 1911, blad E6 (SAA inv. 10039)

¹⁹ Dinoloket.nl diverse boringen in Buiksloterham

De Buiksloterdijk is bij deze 20ste-eeuwse ontwikkeling voor het grootste deel intact gelaten of gedeeltelijk afgevlakt. Resten hiervan, en van bebouwing aan de dijk, kunnen daarom dicht onder het maaiveld voorkomen.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het onderzoeksgebied materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de aanleg en bewoning van de Buiksloterdijk vanaf de 13de eeuw. Een lagere verwachting geldt voor de scheepvaart op het IJ vanaf de 13de eeuw. Samenhangende structuren in de voormalige waterbodem betreffen in de eerste plaats scheepswrakken, maar dit zijn geïsoleerde vindplaatsen met een lage trefkans. Door polderbemaling, grootschalige ophoging en bebouwing en de aanleg van diverse insteekkanalen in de 19de en 20ste eeuw hebben deze resten schade ondervonden. De hoger gelegen, ondiep gefundeerde, resten van de Duitse stellingen aan de Klaprozenweg zijn naar verwachting verstoord door sloop-, en saneringswerkzaamheden na de Tweede Wereldoorlog.

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het onderzoeksgebied Buiksloterham materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de aanleg en bewoning van de Buiksloterdijk en de scheepvaart op het IJ vanaf de 13de eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart voor het plangebied met vijf zones. Een hoge verwachting duidt op een dichte spreiding van archeologische resten met een sterke onderlinge samenhang. In zones met een lage verwachting hebben de sporen een lagere trefkans en/of betreffen deze vooral losse vondsten.

A. Buiksloterdijk

Archeologische verwachting: hoog

Sinds de late middeleeuwen fungeert deze zeedijk als een belangrijke waterkering en landweg. Archeologische overblijfselen zijn te verwachten in de vorm van ophogingslagen van veen, klei, schelpen, mest en puin

B. Bewoningszone Buiksloterdijk

Archeologische verwachting: hoog

Langs de Buiksloterdijk ontwikkelde zich vanaf de 13de-15de eeuw een bewoningszone. De verwachte resten komen overeen met zone C, maar hebben een wijdere spreiding.

C. Bebouwing 1832

Archeologische verwachting: hoog

Betreft de locaties van boerderijen, woonhuizen en diverse bijgebouwen binnen zone B die op basis van het kadastraal minuutplan (1832) nauwkeurig zijn te projecteren op de huidige topografie. Bewoning van deze locaties kan teruggaan tot de late middeleeuwen (zie zone B.) Overblijfselen betreffen onder meer ophogingen, houten en bakstenen funderingen, beerputten met huishoudelijk afval en kuilen met productieafval.

D. IJ - Buiksloterham

Archeologische verwachting: laag

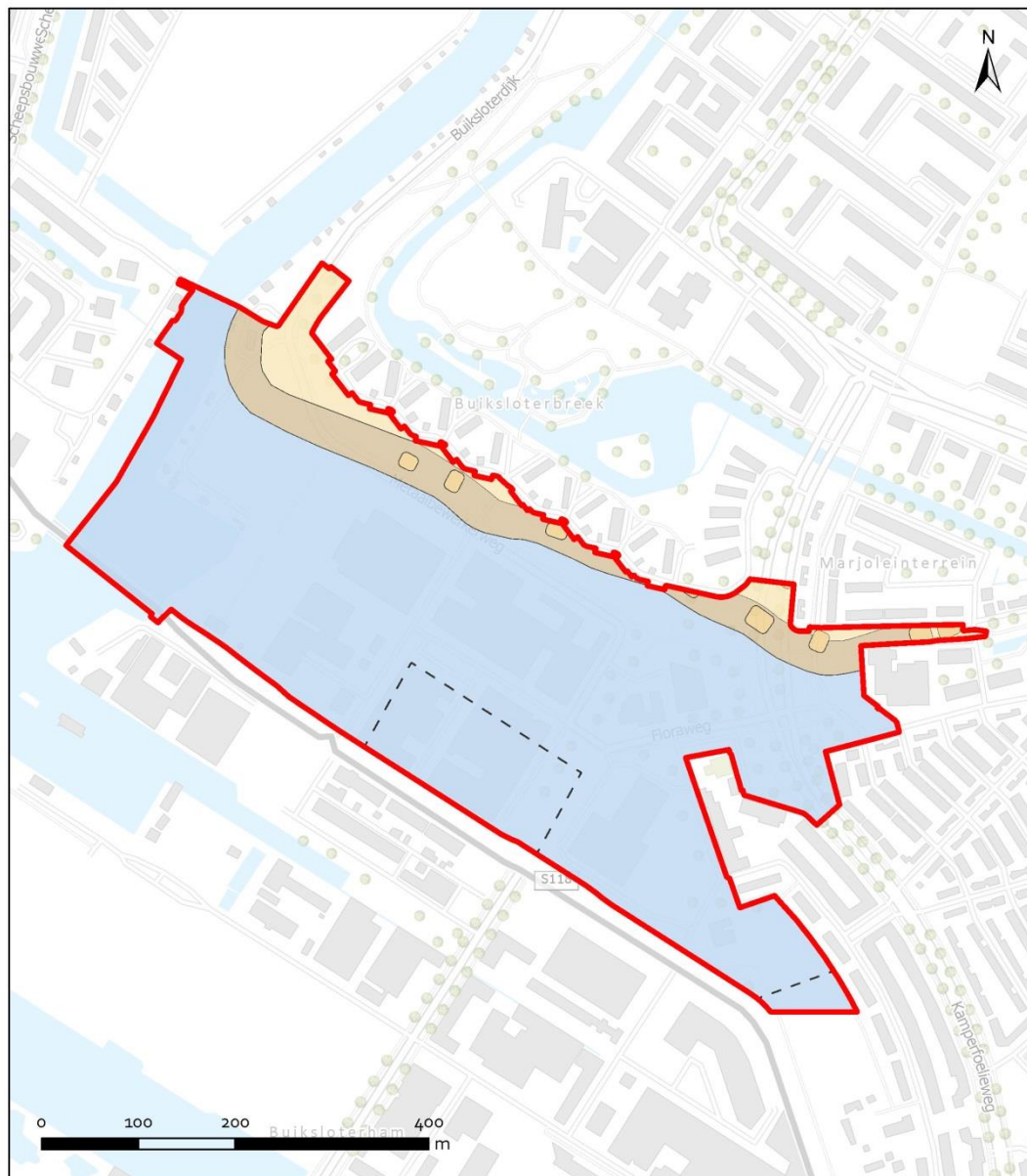
In de bedding van de voormalige IJ-bodem kunnen verzonken overblijfselen voorkomen met de historische scheepvaart op het IJ vanaf de 13de eeuw. De enige samenhangende structuren zijn scheepswrakken, maar dit zijn geïsoleerde vindplaatsen met een lage trefkans. Ook kunnen losse vondsten, afval en gedumpt materiaal voorkomen die in de bedding zijn weggezonden. Vanwege de diepgaande ontwatering van de slibbodem ten tijde van de Buiksloterhampolder, grootschalige ophoging en stedelijke ontwikkeling in de 20ste eeuw zijn alleen in de nog bestaande waterbodems archeologische resten te verwachten.

E. Duitse werken

Archeologische verwachting: negatief

Langs de Klaprozenweg waren in de periode 1940-1945 twee Duitse luchtafweerstellingen en militaire opslagplaatsen ingericht. Eventuele archeologische resten bestaan uit betonnen funderingen van luchtafweergeschut en diverse losse vondsten. Naar verwachting zijn deze ondiep gelegen resten verstoord geraakt door de ruiming van Duitse werken kort na de Tweede Wereldoorlog, sanering en bouwwerkzaamheden nadien.

X Gemeente
 X Amsterdam
 X

Archeologische verwachtingskaart
Klaprozenweg Noord-Oost

Plangebied

A. Buiksloterdijk

B. Bewoningszone Buiksloterdijk

C. Bebouwing 1832

D. IJ - Buiksloterham

E. Duitse werken

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Klaprozenweg Noord-Oost is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop vier zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

Beleidsvariant 3: (verwachtingszones A en C)

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan 0,50 m.

Beleidsvariant 5: (verwachtingszone B)

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan 0,5 m.

Beleidsvariant 9: (waterbodembodem verwachtingszone D)

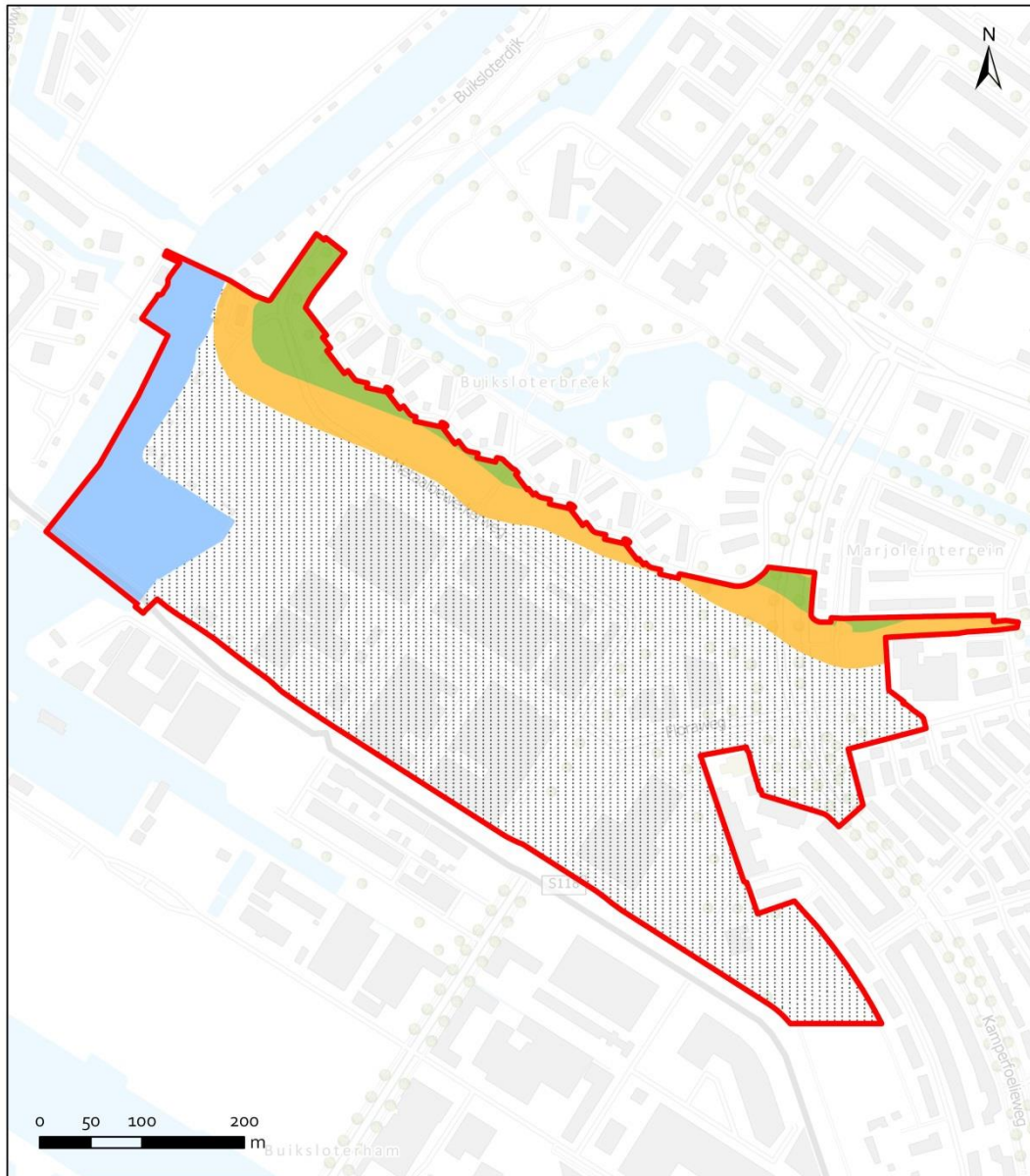
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodembodem kleiner dan 10.000 m².

Beleidsvariant 11: (landbodembodem verwachtingszone D en verwachtingszone E)

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Daarnaast geldt voor het gehele plangebied conform de Erfgoedwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden vondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

 Gemeente
 Amsterdam

Archeologische beleidskaart
Klaprozenweg Noord-Oost

- Plangebied
- Beleidscategorie 3
- Beleidscategorie 5
- Beleidscategorie 9
- Beleidscategorie 11

6 Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor bestemmingsplan Klaprozenweg Noord-Oost. Binnen het plangebied gelden vier archeologische beleidszones.

Voor de eerste zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 0,50 m.

Voor de tweede zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 0,5 m.

Voor de derde zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Voor de vierde zone geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Erfgoedwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden vondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

7 Bronnen

Digitale bronnen

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), 50 cm maaiveld gridproduct, shaded relief. Geodan/Esri Nederland

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl/>

Dinoloket: Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (DINOloket) TNO, Geologische Dienst Nederland: <https://www.dinoloket.nl/>

HisGIS: Historisch Geografisch Informatiesysteem: <http://www.hisgis.nl/>

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/>

Literatuur

Aardse, H. 2003: *De noordelijke IJ-oever. Een cultuurhistorische effectrapportage*, Amsterdam

Bodenheim, F. 1932: Loodglazuur-aardewerk uit het eind van de 16de en het begin van de 17de eeuw, in: *Oud-Holland 1932*, 229

Jansen, L., 1964: 'De Noorder IJpolder', *Ons Amsterdam* 16 (1964), 253-256

Gawronski, J., J. Veerkamp, 2007: *Het Shell-terrein. Inventariserend veldonderzoek Grasweg (2004), Amsterdamse Archeologische Rapporten 19*, Amsterdam

Gawronski, J., T. Terhorst, 2015, *Archeologisch bureauonderzoek bestemmingsplan Overhoeks (BO 15-086)*, Amsterdam

Lutgers, J. (e.a.), 1994: *De Waterlandse Zeedijk. De geschiedenis van een oude zeedijk in Amsterdam-Noord*, Amsterdam

Monumenten en Archeologie, 2016, *Erfgoed voor de stad. Agenda voor het erfgoed in een groeiend Amsterdam*, Amsterdam

Gawronski, J., 2017: 'Ontstaan uit een storm. De vroegste geschiedenis van Amsterdam archeologisch en landschappelijk belicht', *Jaarboek Amstelodamum* 109, 54-91

Oudheusden, L. J., van, 2018: *Vooronderzoek Conventionele Explosieven Buiksloterham Amsterdam-Noord. Saricon documentcode 17So40-VO-01*, Sliedrecht

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010

Visser, M., 2016: *De geschiedenis van de Buiksloterham. Deel 2: De Buiksloterham ingepolderd*, privé uitgave

Waldus, W.B., e.a., 2010: *Wrak VAL7, Buiten IJ. De opgraving, lichting en het onderzoek van een 16e-eeuws waterschip*. (ADC Rapport 2064) Amersfoort

Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

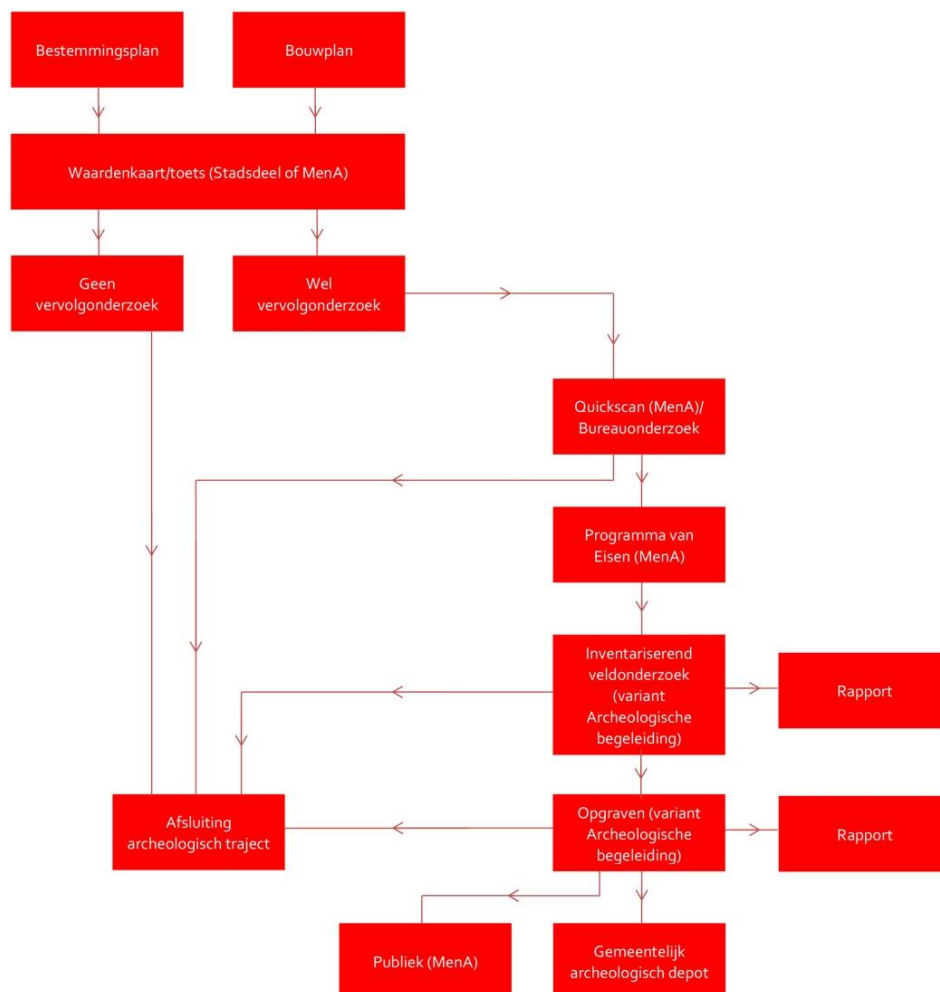
- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke ingreep in de (water)bodem, ongeacht het oppervlak of de diepte, archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de eeuw. De verwachte resten hebben een dichte spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de-eeuwse ophogingen.
- 5: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de of 20ste eeuw. Indien de bebouwing dateert uit de 19de eeuw hebben de verwachte resten een wijdere spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch

veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² (9a) en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m² (9b).

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie MenA

Colofon

**Archeologisch bureauonderzoek BO 18-115
Amsterdam 2018**

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Prof. dr. J.H.G. Gawronski
Senior KNA-archeoloog Ma (specialisme waterbodems)
Hoofd afdeling Archeologie
Gemeente Amsterdam
Monumenten en Archeologie

Datum:	24-9-2018
Status:	1.0
Tekst:	T. Terhorst MA
Redactie:	Prof. dr. J.H.G. Gawronski
Cartografie:	T. Terhorst MA
Vormgeving:	Monumenten en Archeologie, gemeente Amsterdam

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2018
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Monumenten en Archeologie. MenA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.